

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego Izby Cywilnej

Palestra 51/11-12(587-588), 254-259

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NAJNOWSZE ORZECZNICTWO

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego Izby Cywilnej

I. Prawo materialne

ODRĘBNA WŁASNOŚĆ LOKALU

POSTANOWIENIE Z 14 WRZEŚNIA 2006 R. (SYGN. AKT III CZP 61/06).

Po rozpoznaniu zagadnienia prawnego

„1. Czy – w sytuacji, gdy budynek posadowiony jest na działkach wpisanych do trzech ksiąg wieczystych – dopuszczalne jest ustanowienie odrębnej własności lokalu mieszkalnego oddzielnie w każdej z części („klatce schodowej”) tego budynku, znajdującej się na działce wpisanej do odrębnej księgi; 2. Czy w postępowaniu o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym sąd władny jest rozstrzygać powyższą kwestię?” Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały. Ponieważ odrębną własność lokali można ustanowić w budynku stanowiącym część składową nieruchomości gruntowej albo odrębną nieruchomości „budynkową”, nie ma poważnych wątpliwości, że część budynku określana jako klatka schodowa nie spełnia wymagań zawartych w ustawie o własności lokalu określających samodzielny lokal i nieruchomości wspólną. Z tego płynie praktyczny wniosek, że przed wyodrębnianiem lokali należy uporządkować stan prawny nieruchomości.

ROSZCZENIE O ODSZKODOWANIE

Zgodnie z uchwałą III CZP 66/06, z 14 września 2006 r.: „**Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych może dochodzić roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej na skutek niezgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości w terminie określonym w ustawie, od reprezentanta przedsiębiorcy, na podstawie art. 17¹ § 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (tekst jednolity: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.)**”.

Szczególne uprawnienie Funduszu wynika z art. 10 ustawy z 29 grudnia 1993 r. o ochro-

nie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Ponadto art. 17¹ § 1 pr. upadł. z 1934 r. wprowadził odszkodowawczą odpowiedzialność za szkodę spowodowaną niezgłoszeniem na czas wniosku o ogłoszenie upadłości. Jest to droga korzystniejsza dla Funduszu, który włącza się w ochronę pracowników, gdy kierowanie roszczeń do pracodawcy nie rokuje powodzenia od roszczenia opartego na art. 10 ustawy.

UBEZPIECZENIE OC

W uchwale III CZP 65/06 z 14 września 2006 r. rozstrzygnięto zagadnienie prawne dotyczące wysokości odszkodowania z tytułu ubezpieczenia OC, sprowadzające się do pytania, czy poszkodowany niebędący podatnikiem VAT i dlatego otrzymujący w ramach odszkodowania pełne koszty naprawy (cenę brutto), w razie zbycia wierzytelności przed naprawą na rzecz podatnika VAT powoduje zmianę wysokości odszkodowania wypłacanego cesjonariuszowi na kwotę netto. Skład orzekający nie podzielił takiej koncepcji stwierdzając, że: **„Dokonanie przelewu wierzytelności o naprawienie szkody powstałej w związku z ruchem pojazdu mechanicznego przysługującej wobec osoby objętej obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, przez poszkodowanego niebędącego podatnikiem podatku od towarów i usług, na rzecz takiego podatnika, nie wpływa na zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela”.**

PRZELEW WIERZYTELNOŚCI A POTRĄCENIE

Uchwała z 27 lipca 2006 r. (sygn. akt III CZP 59/06) stwierdza: **„Dłużnik nie może z przelanej wierzytelności potrącić wierzytelności, która mu przysługuje względem zbywcy, jeżeli nabył ją po powzięciu wiadomości o przelewie”.**

Rozstrzyga ona wątpliwość Sądu Apelacyjnego, czy na podstawie art. 513 § 2 k.c. dłużnik może z przelanej wierzytelności potrącić wierzytelność względem zbywcy, którą nabył na podstawie umowy przelewu wierzytelności z wierzycielem zbywcy po powzięciu wiadomości o przelewie.

Zwiężłość uchwały wymaga kilku słów komentarza dotyczących jurydycznego kontekstu wątpliwości. Łatwo dostrzegamy różnicę między § 1 i 2 art. 513 k.c. W paragrafie 1 (*dłużnikowi przysługują przeciwko nabywcy wierzytelności wszelkie zarzuty, które miał przeciwko zbywcy w chwili powzięcia wiadomości o przelewie*) wyraża się zasada, iż przelew powoduje tylko zmianę strony podmiotowej istniejącego stosunku zobowiązaniowego – uzupełniona o wątek ochrony interesów dłużnika. Dlatego dłużnik może powołać się na zdarzenia prawne istotne dla istnienia lub treści stosunku zobowiązaniowego, które nastąpiły do chwili powzięcia przez niego wiadomości o przelewie, a nie tylko do chwili samego przelewu. Taką granicę czasową określa art. 513 § 1 k.c. dla dłużnika, co do jego zarzutów przeciw cesjonariuszowi. Nie ma w tym przepisie jednak mowy o zarzucie szczególnym, tj. potrącenia.

Art. 513 § 2 k.c. stanowi natomiast, że *dłużnik może z przelanej wierzytelności potrącić wierzytelność, która mu przysługuje względem zbywcy, chociażby stała się wymagalna dopiero po otrzymaniu przez dłużnika zawiadomienia o przelewie. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy wierzytelność przysługująca względem zbywcy stała się wymagalna później niż wierzytelność będąca przedmiotem przelewu*. Przepis rozszerza zatem ochronę dłużnika, skoro z przelanej wierzytelności pozwala potrącić wierzytelność przysługującą mu względem zbywcy, która w chwili otrzymania (przez dłużnika!) zawiadomienia o przelewie nie była wymagalna. Ochrona ta wychodzi poza stan wzajemności istniejący w chwili otrzymania

nia wiadomości o przelewie (istotny wg § 1), ale nie sposób jednak przeoczyć ograniczenia wyrażonego *expressis verbis*: tylko do zarzutu potrącenia, a nie do wszelkich zarzutów.

Sąd Apelacyjny trafnie zatem pytał o stosunek dwóch części tego samego art. 513 k.c., szczególnie, czy § 2 stanowi kontynuację poprzedniej części (paragrafu), czy też zawiera regulację samodzielną, oderwaną od zasady tam wyrażonej. W tym kierunku wypowiadał się również Sąd Najwyższy w wyrokach z 25 lutego 2005 r., II CK 440/04 (niepubl.) oraz 6 listopada 2003 r., II CK 16/02 (OSNC 2004, z. 12, poz. 202), ale tylko w odniesieniu do wiarytelności przyszłych. Skład rozpoznający zagadnienie prawne zajął – jak przekonuje treść uchwały – stanowisko potwierdzające ograniczony zakres dopuszczalności potrącenia. Stan wzajemności wiarytelności krystalizuje się w chwili otrzymania przez dłużnika wiadomości o przelewie, dlatego wiarytelności nabyte po tej chwili nie mogą być chronione zarzutem potrącenia.

SKUTKI ZRZECZENIA SIĘ PRAWA UŻYTKOWANIA WIECZYSTEGO

Art. 179 k.c. został uznany za niezgodny z art. 2 oraz art. 165 Konstytucji RP, wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 15 marca 2005 r., i zgodnie z pkt II tego wyroku utracił moc z dniem 15 lipca 2006 r. Ustawa z 13 lipca 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, regulująca tryb i skutki zrzeczenia się, nie weszła w życie. Mimo to, mając na względzie istnienie w porządku prawnym użytkowania wieczystego, należy zauważyć uchwałę III CZP 60/06 z 23 sierpnia 2006 r. w następujący sposób rozstrzygającą zagadnienie skutków zrzeczenia się tego prawa: **„Zrzeczenie się prawa użytkowania wieczystego powoduje jego wygaśnięcie”**.

TRYB ZAWIERANIA UMOWY W PRZETARGU

Rozstrzygano zagadnienie, czy uczestnikowi nieograniczonego przetargu publicznego, zorganizowanego na podstawie art. 33 ust. 1 pkt 2 ustawy z 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji, którego oferta została wybrana, przysługuje roszczenie o zobowiązanie organizatora przetargu do zawarcia umowy, które może być realizowane w drodze powództwa zmierzającego do osiągnięcia skutków wynikających z art. 64 k.c. w związku z art. 1047 k.p.c., jeżeli do zawarcia tej umowy wymagane było zachowanie formy szczególnej?

Wątpliwości powstały na tle skutków wygrania przetargu w okresie przed zmianą art. 70¹–70³ k.c. obowiązującą od dnia 25 września 2003 r., w sytuacji, gdy zawarcie umowy objętej przetargiem wymaga dla swej ważności formy szczególnej. W sprawie chodziło o formę pisemną z podpisem notarialnie poświadczonym. Zrozumiało, że druga strona uchylała się od jej zawarcia. Przepisy dotyczące sprzedaży w trybie przetargu udziałów Skarbu Państwa w prywatyzowanych spółkach nie zawierają regulacji w tym przedmiocie, poglądy doktryny odnośnie do skutków przetargu (przed 2003 r.), oscylują od roszczenia o zawarcie umowy do roszczenia o odszkodowanie w granicach ujemnego interesu. Skąpe było również orzecznictwo Sądu Najwyższego (wyrok z 21 września 2000 r. II CKN 1075/98, OSNC 2001, z. 2, poz. 23, dotyczył innego przypadku), choć w odniesieniu do przetargów organizowanych na podstawie ustawy o gospodarce nieruchomościami przyjmowano istnienie roszczenia o zawarcie umowy (np. uchwała III CZP 96/94, OSNC 1995, z. 1, poz. 11).

Sąd Najwyższy podjął 27 lipca 2006 r. następującą uchwałę (III CZP 55/06): **„Uczestnikowi pisemnego przetargu publicznego, którego oferta nabycia udziałów Skarbu Państwa w spółce z o.o. została wybrana w wyniku przeprowadzenia tego przetargu na podstawie art. 33 ust. 1 pkt 2 ustawy z 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji**

przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. Nr 118, poz. 561 ze zm.), w związku z art. 70³ k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 25 września 2003 r. – przysługiwało roszczenie o zawarcie umowy”.

II. Przepisy postępowania i o kosztach sądowych

KOSZTY SĄDOWE

Ustawodawca nie uregulował wyraźnie kwestii kosztów w sprawach o kompensatę dla ofiar niektórych przestępstw umyślnych zarówno w ustawie z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych (...), jak i w ustawie o kompensacie (...). Rozstrzygając wątpliwość co do rodzaju należnej opłaty, w uchwale z 26 lipca 2006 r., III CZP 57/06, wyjaśniono, że „**Wniosek o przyznanie kompensaty na podstawie przepisów ustawy z 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych (Dz.U. Nr 169, poz. 1415) podlega opłacie stałej**”.

PODZIAŁ SUMY UZYSKANEJ Z EGZEKUCJI

Uchwała z 4 sierpnia 2006 r., III CZP 48/06, w następujący sposób rozstrzyga zagadnienie prawne dotyczące kolejności zaspokajania kosztów w postępowaniu egzekucyjnym: „**Ustalone koszty egzekucji poniesione przez wierzyciela zaspokajane są w podziale sumy uzyskanej z egzekucji w kategorii pierwszej (art. 1025 § 1 pkt 1 k.p.c.)**”.

Należy zwrócić uwagę na rozróżnienie „kosztów egzekucji” wykładanych przez Sąd Najwyższy jako wydatki poniesione przez jednego lub więcej wierzycieli w postępowaniu egzekucyjnym oraz „kosztów postępowania”, o których mowa w art. 1025 § 3 k.p.c., które zaspokajane są razem z należnością. Są to koszty dochodzenia tej należności, traktowane jednak gorzej od niej przy podziale. Alternatywą podjętej uchwały byłoby uznanie, że pierwszeństwo (art. 1025 § 1 pkt 1) mają tylko niepokryte przez wierzyciela koszty egzekucji.

ZASPOKAJANIE WIERZYCIELI Z MASY UPADŁOŚCI

Istotne znaczenie ma uchwała z 21 lipca 2006 r., III CZP 41/06: „**Powstałe przed ogłoszeniem upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników nie podlegają zaspokojeniu w kategorii pierwszej (art. 342 ust. 1 pkt 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.)**”.

Tematycznie wiąże się z nią inna uchwała, wyjaśniająca pojęcie kosztów sprzedaży, o które zgodnie z art. 345 ust. 1 pr. upadł. i napr. pomniejsza się sumę do podziału. Uchwała z 7 czerwca 2006 r. sygn. akt III CZP 34/06 stanowi: „**Do kosztów związanych ze sprzedażą – w rozumieniu art. 345 ust. 1 ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.) – obciążonego hipoteką prawa użytkownika wieczystego i związanego z nim prawa własności budynków i innych urządzeń, nie należą wydatki z tytułu opłaty za użytkowanie wieczyste nieruchomości gruntowej, podatku od nieruchomości, ubezpieczenia mienia oraz ochrony nieruchomości**”.

RESTRUKTURYZACJA DŁUGÓW PUBLICZNYCH ZAKŁADÓW OPIEKI ZDROWOTNEJ

Pomoc i restrukturyzacja finansowa publicznych zakładów opieki zdrowotnej, obejmująca również długi cywilnoprawne, polega głównie na zawarciu ugody, do której wystarczą

głosy więcej niż połowy wierzycieli skupiających ponad 2/3 należności. Mniejszościowi wierzyciele mogą jednak domagać się uchylecia ugody oczywiście krzywdzącej. Ponieważ ustawa określa bieg siedmiodniowego terminu *a tempore facti* (od zawarcia ugody), należało wyjaśnić znaczenie chwili dowiedzenia się o wymienionym zdarzeniu. W razie odmówienia jej jakiegokolwiek znaczenia, termin do złożenia wniosku mógłby upłynąć wcześniej od powzięcia wiadomości, a prawo zaskarżenia miałoby charakter fasadowy. Przeciwstawia się temu Sąd Najwyższy w uchwale z 6 lipca 2006 r. sygn. akt III CZP 43/06: **„Termin do złożenia wniosku o uchylenie ugody restrukturyzacyjnej określony w art. 15 ust. 1 ustawy z 15 kwietnia 2005 r. o pomocy publicznej i restrukturyzacji publicznych zakładów opieki zdrowotnej (Dz.U. Nr 78, poz. 684) rozpoczyna bieg od dnia, w którym wierzyciel został zawiadomiony o zawarciu ugody”.**

DROGA SĄDOWA

Problematyka drogi sądowej jest z natury nasycona kazuistyką. Wynika to z art. 2 § 3 k.p.c., wspominającego o wyjątkach wynikających z przepisów szczególnych. Do nich należy zaliczyć art. 45 ust. 1 ustawy wymienionej niżej. Rzecz znamienna, że w tym samym art. 45 ust. 3 ustawodawca w stosunku do pewnej grupy osób (w trudnej sytuacji osobistej, zdrowotnej lub majątkowej) powraca do drogi sądowej. Wykładni art. 45 ust. 1 dotyczący uchwała z 28 czerwca 2006 r., III CZP 40/06: **„We wszczętej po dniu 1 lipca 2004 r. przez Wojskową Agencję Mieszkaniową sprawie o opróżnienie lokalu mieszkalnego pozostającego w jej dyspozycji, przeciwko osobie zajmującej lokal bez tytułu prawnego, nienależącej do osób wymienionych w art. 45 ust. 3 ustawy z 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 41, poz. 398), zamieszkałej w nim z byłym najemcą, wobec którego stosunek najmu ustał przed tym dniem, droga sądowa jest niedopuszczalna”.**

DOPUSZCZALNOŚĆ APELACJI

W uchwale III CZP 52/06 z 23 sierpnia 2006 r. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że **„Od postanowienia w przedmiocie sporządzenia spisu inwentarza, wydanego na podstawie art. 644 w związku z art. 637 § 2 k.p.c., przysługuje apelacja”**, ponieważ jest ono postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy w rozumieniu art. 518 zdanie 1 k.p.c. Stwierdził również, że wniosek ten wspiera nie tylko dotychczasowa judykatura Sądu Najwyższego dotycząca podobnej problematyki (por. uchwały z 17 czerwca 1998 r., III CZP 19/98, OSNC 1999, nr 1, poz. 1; z 23 września 1999 r., III CZP 25/99, OSNC 2000, z. 3, poz. 45, oraz z 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00, OSNC 2001, z. 6, poz. 81), ale także treść art. 519¹ § 4 pkt 3 k.p.c.

SKŁAD SĄDU PRZY PONOWNYM ROZPOZNANIU SPRAWY

Uchwała z 23 sierpnia 2006 r., III CZP 56/06, ma treść następującą: **„Przepis art. 386 § 5 k.p.c. nie ma zastosowania w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia”**, a stanowi odpowiedź na pytanie, czy wyrażony w art. 386 § 5 k.p.c. wymóg rozpoznania sprawy w innym składzie w razie uchylenia wyroku i przekazania jej do ponownego rozpoznania znajduje zastosowanie w związku z treścią art. 397 § 2 k.p.c. (nakazującego odpowiednie stosowanie przepisów o apelacji do postępowania toczącego się na skutek zażalenia) w przypadku uchylenia postanowienia sądu I instancji o odrzuceniu pozwu z powodu niedopuszczalności drogi sądowej.

WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA

Uchwała z 4 sierpnia 2006 r., III CZP 51/06 rozstrzyga zagadnienie, czy art. 399 § 2 k.p.c. dopuszcza nadal ograniczenia przedmiotowe wznowienia postępowania: **„Wznowienie postępowania na podstawie określonej w art. 401¹ k.p.c. nie jest dopuszczalne w razie zakończenia go postanowieniem, wydanym po rozpoznaniu zażalenia na postanowienie oddalające skargę na czynność komornika, dotyczącą ustalenia kosztów postępowania egzekucyjnego”**.

Uchwała z 2 sierpnia 2006 r., III CZP 46/06 wyjaśnia przyczyny nieważności ze skargi o wznowienie postępowania: **„Nieważność postępowania przewidziana w art. 379 pkt 6 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy sąd rejonowy orzekł o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania wniesionej na podstawie art. 403 § 1 pkt 1 k.p.c. w sprawie, w której sąd okręgowy oddalił apelację”**.

Z treści uchwały wynikają przyczyny wątpliwości: a) czy naruszenie art. 405 k.p.c. polegające na orzekaniu w sprawie o wznowienie postępowania przez sąd rzeczowo niewłaściwy prowadzi do nieważności postępowania przewidzianej w art. 379 pkt 6 k.p.c, b) czy nie zachodzi nieważność postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 4 k.p.c., skoro skargę o wznowienie postępowania rozpoznawał sąd rejonowy w składzie jednego sędziego, podczas gdy sąd okręgowy orzekałby w składzie trzech sędziów.

Udzielenie odpowiedzi wymagało ponadto zajęcia stanowiska w kwestii, czy sąd drugiej instancji, który oddalił apelację, jest sądem orzekającym, co do istoty sprawy, w rozumieniu art. 405 zdanie drugie k.p.c. Tu jednak drogę przecierała (twierdząco) uchwała z 13 stycznia 2005 r., III CZP 77/04, OSNCP 2005, z. 12, poz. 200. Zachęcam do zapoznania się z uzasadnieniem zawierającym szczegółową analizę przepisów dotyczących właściwości sądu orzekającego na skutek skargi o wznowienie postępowania oraz przyczyn jego nieważności.